

Стаття надійшла до редакції 25.09.2010

УДК: 377. 3: 377: 356. 13 (478)

О.Б. Даниленко
м. Ізмаїл, Україна

ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОФІЦЕРСЬКОГО СКЛАДУ ЯК УМОВА ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА КОНТРАКТОМ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Практика професійної підготовки військовослужбовців за контрактом висуває підвищені вимоги до психолого-педагогічної підготовки офіцерського складу, до професіоналізму їх педагогічної діяльності. Ефективність професійної підготовки військовослужбовців за контрактом прямо залежить від рівня знань, навичок і вмінь тих офіцерів, що організують цей процес. Науковці, зокрема В. П. Іванов, Д. В. Іщенко, А. А. Кучеренко, С. М. Морозов, В. М. Павлушенко, Є. М. Потапчук, М. В. Руденко, І. О. Томків, С. А. Чистяков, Г. Г. Штефанич, Ю. Г. Юрчук обґрунтували сучасні вимоги до професійної підготовки офіцерського складу. Вони вказують на важливість для сучасного офіцера-прикордонника оволодіння знаннями загальнонаукових та інженерних дисциплін, положень законодавства і загальновійськових статутів [2, с. 34]. Проте потребують дослідження питання підвищення професіоналізму офіцерів при організації професійної підготовки військовослужбовців за контрактом. *Метою статті* є визначення основних напрямів роботи щодо підвищення професіоналізму педагогічної діяльності офіцерського складу.

В. В. Ягупов визначає педагогічну діяльність як діяльність педагога в навчально-виховному процесі, що спрямована на формування і розвиток особистості вихованців [8, с. 162–163]. На думку В. Г. Кельбя, професіоналізм як психологічне та особистісне утворення характеризується не тільки відповідними знаннями і навичками, але й здатністю до постановки та розв'язання професійних завдань [1, с. 6]. С. А. Чернов та А. А. Міллер трактують професіонала як суб'єкта діяльності, у якого професійно важливі для конкретного виду діяльності особистісні якості відповідають вимогам певної професії, є специфічною, відносно стійкою структурою та забезпечують формування та реалізацію операційної сфери особистості [7, с. 69]. В. Я. Кікоть вважає, що «професіоналізм потрібно розглядати як реалізовану форму професійних вимог, які передбачають певний рівень підготовки спеціаліста і сформульовані в загальному вигляді в освітньому стандарті, а у більш конкретній формі – в моделі спеціаліста чи його кваліфікаційній характеристиці. У психологічному плані професіоналізм, що є педагогічною метою освіти, його можна визначити як сукупність професійно важливих знань, умінь, навичок та якостей особистості, що дозволяють успішно вирішувати професійно важливі завдання» [7, с. 69].

На думку З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенової професіоналізм формується за рахунок орієнтації підготовки на розвиток творчої індивідуальності педагога, формування у нього не тільки мотивів творчої діяльності, а й спрямування на

розвиток інтелектуально-логічних, евристичних здібностей, пошуково-творчого стилю мислення. Змістовий компонент професіоналізму передбачає: наявність професійно значущих якостей та особливостей; інтелектуальні засоби, тобто професійна спрямованість сприйняття, пам'яті, мислення, уяви; моральні засоби, зокрема любов до людей, віра в їхні можливості та здібності, педагогічна справедливість, вимогливість, повага до виконавців; духовні засоби, тобто прагнення до влади та істини через знання і працю, що є основою загальної та педагогічної культури педагога [3, с. 196].

Стрижнем професіоналізму офіцерів є педагогічні знання, навички й уміння, набуті в процесі навчання у ВВНЗ, під час командирської підготовки у військах і сформовані в результаті роботи над собою (самоосвіту й самовиховання). Професіоналізм офіцерів відповідно містить такі складові: змістовну, методичну, комунікативну й організаційну.

Для характеристики *змістовної* сторони цього процесу важливе значення має урахування основних законодавчих актів України, що регламентують службу за контрактом: накази й директиви Адміністрації ДПСУ; розробки в сфері військової й соціальної педагогіки з питань професійної підготовки; результати аналізу професійної підготовки в ДПСУ, проведеного на кафедрі педагогіки НАДПСУ.

Змістовну сторону психолого-педагогічної підготовки офіцерів доцільно вдосконалювати через визначення вимог до психолого-педагогічних знань, навичок і вмінь, необхідних офіцерові для успішного проведення професійної підготовки. Аналіз експериментальних даних щодо професіоналізму офіцерів, результати їхнього анкетування й тестування, індивідуальні й групові бесіди з різними категоріями військовослужбовців показали, що офіцер для успішного проведення професійної підготовки військовослужбовців за контрактом повинен знати:

закономірності, принципи і методи навчання; прийоми і способи впливу на різні категорії військовослужбовців за контрактом відповідно до їх індивідуальних, соціально-психологічних, вікових, фізіологічних та інших особливостей;

потреби військовослужбовців за контрактом та особливості їх урахування у своїй професійній діяльності;

закони, накази і директиви, що визначають службу за контрактом, соціальний стан військовослужбовця за контрактом, його статус;

основні протиріччя, що виникають у процесі професійної підготовки і шляхи їхнього вирішення.

Вивчення різних форм, методів, способів і прийомів у діяльності офіцерського складу з професійної підготовки дозволяють зробити висновок про те, що пріоритетними навичками педагога в проведенні професійної підготовки з військовослужбовцями за контрактом є:

навички системного мислення – синтезу й аналізу різних даних про підлеглих і пошуків шляхів оптимального вирішення проблеми;

навички моделювання професійно-рольових ситуацій, їхній аналіз і корекція;

навички використання технічних засобів в процесі професійної діяльності;

навички активної взаємодії з контрактниками з використанням рефлексії та емпатії;

навички володіння елементами педагогічної техніки при навчанні військово-службовців за контрактом;

навички раціонального використання службового й особистого часу, самоосвіти й самовиховання.

Педагогічний аналіз практичної діяльності офіцерів, вивчення підсумків їхньої участі у формувальному експерименті з апробації програми професійної підготовки військовослужбовців за контрактом у навчальних центрах ДПСУ показали, що найбільш значимими є такі уміння:

використовувати різні форми і методи професійного навчання військовослужбовців;

правильно оцінити ситуацію й застосувати педагогічний вплив;

спілкуватися й показувати приклад військовослужбовцям за контрактом;

виділяти головне в професійній підготовці й зосередити на ньому основні зусилля;

бачити слабкі й сильні сторони підлеглих і правильно використовувати їх у роботі;

поєднувати навчання й виховання, раціонально використовувати відведений на це час;

використовувати психолого-педагогічні засоби для підвищення якості професійної підготовки військовослужбовців за контрактом.

Окрім змістової, важливе значення має **методична складова професіоналізму** офіцерів. Методична складова професіоналізму викладача полягає в тому, щоб відібрати потрібний зміст, застосувати оптимальні методи і засоби навчання відповідно до програми і поставлених педагогічних завдань. Підвищення їх кваліфікації, педагогічної майстерності – запорука покращення навчального процесу, успішного вирішення завдань професійної підготовки військовослужбовців за контрактом. Для цього важливо вести роботу щодо покращення методичної підготовленості офіцерів для якісного й ефективного проведення всіх видів занять з професійної підготовки. Зокрема, йдеться про підготовку викладача до проведення лекційних занять, опрацювання ним відповідного матеріалу, літератури, ведення записів, продумування порядку викладу матеріалу, використання наочних посібників (плакати, таблиці, карти і схеми, альбоми, кінофільми, мультимедійні презентації тощо).

Потрібно враховувати, що ефективність семінарського та практичного занять значною мірою залежить від ретельного продумування викладачем додаткових запитань, які можна і необхідно поставити військовослужбовцям, від вміння викладача володіти увагою військовослужбовців, впроваджувати елементи змагальності між ними, здійснювати диференційований підхід при підборі груп для спільної діяльності на заняттях, забезпечувати пряме керівництво (планування, спеціальне конструювання завдань, контроль) і опосередковане (вплив на мотиви, установки, цілі військовослужбовця). Підготовка до практичних занять вимагає чіткого, продуманого планування, викладачі повинні були продумувати можливості поєднання різних засобів, форм, прийомів, способів навчання. Кожен викладач повинен використовувати різну методику практичних занять залежно від свого досвіду і методичних концепцій. Важливо, щоб вона активізувала навчально-пізнавальну

діяльність військовослужбовців, сприяла формуванню у них професійних навичок і умінь, поглибленню знань.

Велике значення має формування у викладача навичок використання колективних форм пізнавальної діяльності, організації управління колективною навчальною діяльністю військовослужбовців: у парній і груповій роботі, при проведенні ділових ігор та ін. Ці форми навчальної діяльності є важливим фактором інтенсифікації навчання. Чисто індивідуальна робота за схемою викладач-військовослужбовець, позбавляє навчальний процес важливої ланки – міжособистісного спілкування і міжособистісної взаємодії.

Навчальну групу військовослужбовців потрібно розглядати як колектив, що займається спільною навчальною діяльністю, а процеси спілкування у групі під час занять – як процеси, що формують міжособистісні відносини у цьому колективі. У спільній діяльності відбувається передача дій від одного учасника до іншого, що сприяє мотивації, єдиної для всіх членів колективу. При груповому навчанні виникає навчальний колектив, який благотворно впливає на становлення особистості кожного [4, с. 154].

Для удосконалення методики викладання викладачі повинні працювати також над особливостями використання ТЗН в навчальному процесі. У зв'язку з цим велике значення має накопичення передового досвіду використання ТСН, його поширення серед викладацького складу. Викладачі повинні працювати над вивченням загальних методичних правил використання ТЗН: застосовувати ТЗН в тих випадках, коли вони допомагають підвищити якість навчання; забезпечувати оптимальну організацію навчальних занять зі військовослужбовцями; застосовувати ТСН з урахуванням місця, міри й часу, а також психолого-педагогічних особливостей військовослужбовців; визначити види й способи демонстрації навчального відео.

Для підвищення методичної складової професіоналізму викладачів у навчальних центрах ДПСУ передбачено:

навчально-методичні (методичні) збори і наради, науково-методичні конференції та семінари;

засідання методичної ради навчального центру, засідання циклу та предметно-методичних комісій з розглядом питань методики навчання військовослужбовців;

методичні, інструкторсько-методичні, показові, відкриті та пробні заняття, а також лекції, доповіді, повідомлення з питань методики навчання, педагогіки і психології;

розробка та удосконалення навчально-методичних матеріалів і тестів, удосконалення матеріально-технічного забезпечення навчально-виховного процесу;

проведення педагогічних (методичних) експериментів та запровадження їх результатів у навчально-виховний процес, вивчення і реалізація у навчально-виховному процесі вимог керівних документів, передового педагогічного досвіду та досвіду оперативно-службової діяльності органів охорони державного кордону; проведення контролю навчальних занять [5, с. 12–13].

Від методичної складової професіоналізму офіцерів суттєвим чином залежить успіх професійної підготовки військовослужбовців за контрактом.

Велике значення має також комунікативна складова професіоналізму викладачів. Комунікативний компонент передбачає налагодження педагогічно доцільних стосунків з військовослужбовцями (визнання моральної, інтелектуальної і політичної вищості як керівника і організатора – «взаємини по горизонталі»); встановлення правильних відносин з керівниками (дисциплінованість, принциповість, творчість – «взаємини по вертикалі»); співвіднесення своєї діяльності з державним завданням, усвідомлення себе як громадянина [6, с. 51]

В умовах демократизації, гуманізації та гуманітаризації нагальною є потреба в удосконаленні стилю відносин між офіцерами та їхніми підлеглими, між викладачами та військовослужбовцями НЦ ДПСУ. Військовий педагог має створити таку духовну, інтелектуальну та емоційну обстановку під час спілкування, щоб панувала атмосфера довіри, добра, людяності, взаєморозуміння та психологічної взаємопідтримки. Для цього офіцер повинен:

- налаштовувати себе на позитивне в людях, бути толерантним;
- поважати гідність військовослужбовців, довіряти їм;
- допомагати військовослужбовцям у формуванні та визначенні особистісних навчальних і виховних цілей у військово-педагогічному процесі;
- бути для військовослужбовців джерелом багатого життєвого досвіду, прикладом людини, до якої завжди можна звертатись за допомогою;
- розвивати у себе вміння відчувати емоційний настрій військовослужбовців, об'єктивно його оцінювати;
- бути активним учасником групової взаємодії;
- добре знати самого себе та постійно працювати над своїм самовдосконаленням [3, с. 252–253].

Особливе значення має стиль спілкування офіцера із військовослужбовцями. Вчені, зокрема О. І. Бондаренко, Д. В. Іщенко, А. В. Катковський, Ю. В. Кудінов вказують на значимість прийомів, які повинні сформувати у військовослужбовців віру у свої можливості. У цьому випадку має значення принцип відмови від тих впливів, які знижують самоповагу особистості. Такий принцип не виключає застосування покарань та інших заходів корекції поведінки. Йдеться про те, що ці заходи повинні стосуватися окремих форм поведінки військовослужбовця (потрібно карати вчинок, а не людину). Їх можна використовувати тільки в тих випадках, коли причина невдач полягає в слабких зусиллях військовослужбовця, а не від незалежних від його волі обставин.

У цій роботі важливо також звертати увагу на необхідність урахування індивідуальних особливостей військовослужбовців за контрактом. Це дозволяє методично правильно й диференційовано організувати процес професійної підготовки. Офіцери повинні вивчати особливості військовослужбовців за контрактом, послідовність роботи з вивчення різних особливостей і порядок їх урахування в повсякденній діяльності, визначали найбільш важливі індивідуальні особливості військовослужбовців, зокрема ті, від яких залежить виконання поставлених завдань. Офіцери повинні також удосконалювати вміння проводити заходи щодо їх корекції, зміни в потрібному напрямку, що сприяло розвитку професійних якостей військовослужбовців за контрактом.

Для підвищення професіоналізму офіцерського складу потрібно також удосконалювати *організаційну складову* цього процесу. Організаторські здібності – це здатність, з одного боку, організувати колектив, а з іншого – правильно організувати свою роботу. Офіцера як керівника та організатора військово-педагогічного процесу визначають такі якості, як діловитість, уміння планувати навчально-виховну роботу, організувати свою роботу. Важливе значення мають також винахідливість, діловитість, конкретність і цілеспрямованість у роботі, розвинене почуття відповідальності за доручену справу, висока компетентність, уміння налагоджувати дії підлеглих, контролювати і перевіряти їх роботу.

У цьому контексті необхідно забезпечити взаємозв'язок й комплексність удосконалення організаційної складової професіоналізму офіцерського складу. Потрібно передбачити цілеспрямовану взаємодію при плануванні підготовки всіх керівників навчальних центрів ДПСУ для забезпечення якості підготовки й проведення занять з офіцерами. Важливе значення має проведення таких організаційних заходів, як обговорення й уточнення з офіцерами плану їх роботи, а також проведення факультативних консультацій і обов'язкових інструктажів, ознайомлення з передовим досвідом. Зазначені заходи сприяють поліпшенню якості планування офіцерами своєї роботи.

Велике значення має також надання реальних можливостей для роботи офіцерів у вільний час, для самовдосконалення. Велика роль в удосконаленні організаційної складової професіоналізму офіцерів належить командуванню підрозділу, а також те, що вона неможлива без свідомої й наполегливої роботи кожного офіцера в цьому напрямі.

Таким чином, професіоналізм педагогічної діяльності офіцерського складу можна визначити як сукупність професійно важливих знань, умінь, навичок та якостей особистості, що дозволяють успішно вирішувати завдання належної професійної підготовки військовослужбовців за контрактом. З метою підвищення професіоналізму офіцерів передбачено здійснити вплив на усі його складові: змістовну (поглиблення військово-педагогічних, психологічних та професійних знань), методичну (покращення методичної підготовленості офіцерів для якісного й ефективного проведення всіх видів занять з професійної підготовки, формування навичок організації управління колективною та індивідуальною навчальною діяльністю військовослужбовців), комунікативну (через удосконалення умінь налагоджувати педагогічно доцільні стосунки з військовослужбовцями та урахування їх індивідуальних особливостей) та організаційну (через проведення керівництвом НЦ ДПСУ відповідних організаційних заходів щодо планування офіцерами своєї роботи та надання їм можливості для самовдосконалення).

Список літератури: 1. Кельбя В. Г. Виховання професійних якостей у майбутніх офіцерів оперативно-розшукових органів Прикордонних військ України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 20.02.02 «Військова педагогіка та психологія» / Кельбя В. Г. – Хмельницький, 2002. – 18 с. 2. Кучеренко А. А. Педагогічні основи вдосконалення професійної підготовки прикордонників в умовах службової діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кучеренко Андрій Аркадійович. – Хмельницький, 2005. – 250 с. 3. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2005. – 399 с. 4. Педагогіка и психология высшей школы / Под. ред. С. И. Самыгина. Серия «Учебники, учебные пособия». – Ростов-на-Дону: «Феникс», 1998. – 544 с. 5. Порадник молодому офіцеру ДПСУ на етапі становлення та входження у посаду в органах охорони державного кордону / [В. В. Райко, І. О. Томків, В. М. Махобей та ін.]. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2006. – 312 с. 6. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. / Фіцула М. М. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : Академвидав, 2003. – 528 с. 7. Чернов С. А., Миллер А. А. Професионалізм, компетентність випускника вищого військового навчального закладу // Военная мысль. – 2009. – №5. – С.68–72. 8. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. / Ягупов В. В. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

**ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ОФІЦЕРСЬКОГО СКЛАДУ ЯК УМОВА ГОТОВНОСТІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА КОНТРАКТОМ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті визначено сутність професіоналізму педагогічної діяльності офіцерського складу як сукупності професійно важливих знань, умінь, навичок та якостей особистості, що дозволяють успішно вирішувати завдання професійної підготовки військовослужбовців за контрактом, а також охарактеризовано складові професіоналізму, зокрема змістовну, методичну, комунікативну та організаційну.

О. Б. Даниленко

**ПОВЫШЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОФИЦЕРСКОГО СОСТАВА КАК УСЛОВИЕ ГОТОВНОСТИ
ВОЕННОСЛУЖАЩИХ ПО КОНТРАКТУ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.**

В статье определена сущность профессионализма педагогической деятельности офицерского состава как совокупности профессионально важных знаний, умений, привычек и качеств личности, которые разрешают успешно решать задачи профессиональной подготовки военнослужащих по контракту, а также охарактеризован состав профессионализма, в частности содержательная, методическая, коммуникативная и организационная составляющие.

O. B. Danilenko

**INCREASING PROFESSIONALISM OF TEACHING OFFICERS AS A
CONDITION OF COMPLETION OF CONTRACT FOR PROFESSIONAL
ACTIVITIES.**

The article defines the essence of professional educational activities of officers as a set of important professional knowledge, skills and personal qualities that allow you to successfully meet the challenges of professional training of contract, and described the components of professionalism, including substantive, methodological, organizational and communicative.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2010

УДК 341.843.2

*Смоловик Р.Ф.
г. Киев, Украина
Давыдова Н.А.,
г. Харьков, Украина*

**СОЦИАЛЬНЫЙ АСПЕКТ ПРОЦЕССА ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ТРУДА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ
ГЛОБАЛИЗАЦИИ**